

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

УДК 72.05

Н. В. БОРОДЧЕНКО

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНИХ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ВИДОВИЩНИХ КОМПЛЕКСІВ ТА СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ

У статті висвітлено передумови створення та розвитку внутрішнього середовища сучасних багатофункціональних видовищних комплексів і суспільно-культурних центрів з початку 70-х років ХХ століття на прикладі пострадянського простору. Досліджено значення кіно- та концертних залів в архітектурній практиці того періоду.

Ключові слова: видовищні споруди, багатофункціональний комплекс, зал багатоцільового призначення.

Н. В. БОРОДЧЕНКО

ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ ВНУТРЕННЕЙ СРЕДЫ СОВРЕМЕННЫХ МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ЗРЕЛИЩНЫХ КОМПЛЕКСОВ И ОБЩЕСТВЕННО-КУЛЬТУРНЫХ ЦЕНТРОВ

В работе рассмотрены предпосылки создания и развития внутренней среды современных многофункциональных зрелищных комплексов и общественно-культурных центров с начала 70-х годов ХХ века на примере постсоветского пространства. Исследовано значение кино- и концертных залов в архитектурной практике данного периода.

Ключевые слова: зрелищные сооружения, многофункциональный комплекс, зал многоцелевого назначения.

N. V. BORODCHENKO

PRE-CONDITIONS OF CREATION OF INTERNAL ENVIRONMENT OF MODERN MULTIFUNCTION SPECTACLE COMPLEXES AND PUBLICLY CULTURAL CENTERS

The article examined prerequisites for creation and development of the internal environment of the modern multi-entertainment complexes and socio-cultural center in the early 70's of the XX century, on the example of the post-Soviet space. Investigational value of cinema- and concert halls in architectural practice of that period.

Key words: entertainment facilities, mixed-use complex, multi-purpose hall.

Створення багатофункціональних громадських центрів і комплексів одержало широкий розвиток в СРСР на початку 70-х років ХХ століття. Одним з найбільш прогресивних типів громадських будівель для культурного обслуговування населення стають зали багатоцільового призначення: будинки культури, клуби, кіноконцертні та лекційні зали, будинки молоді.

Тенденція будівництва багатофункціональних громадських будівель на пострадянському просторі зумовлена низкою соціологічних, економічних, містобудівних, художньо-естетичних та функціональних факторів. Нерідко складовою частиною великих багатофункціональних комплексів були і є будівлі і споруди видовищного призначення. Зали багатоцільового призначення набувають широкого поширення завдяки можливості їх різнобічного використання і повсякденної експлуатації, а також широкого задоволення запитів різних груп населення.

Мета статті – дослідити передумови створення внутрішнього середовища багатофункціональних видовищних споруд на основі аналізу радянських суспільно-культурних центрів, клубів, палаців культури та багатозальних кінотеатрів з початку 70-х років ХХ століття.

Радянським видовищним спорудам було важко відігравати провідну роль в забудові великих площ і магістралей, оскільки за своїми масштабами вони багато в чому поступалися адміністративним будівлям, готелям, навчальним та нерідко і житловим комплексам. Звідси і стала необхідність об'єднання їх з іншими громадськими будівлями в складну багатофункціональну містотворюючу композицію, з якої вони виділяються своєрідністю і характерністю свого пластичного і об'ємного рішення, наявністю як в архітектурі, так і в формуванні інтер'єрів, елементів художньо-емоційної виразності.

До того часу не останнє місце серед видовищних споруд починають займати кінотеатри та кінозали, часто видозмінені в силу своїх функцій в кінотеатри з залами універсального використання, або кіноконцертні зали. Одним з перших прикладів створення багатофункціонального комплексу є двозальний кіноконцертний зал «Зоряний» на проспекті Вернадського в Москві, який входить до складу складного містобудівельного центру і композиційно об'єднаний єдиним архітектурним і містобудівним задумом з сусідніми суспільними будівлями (автори проекту – архітектори Г. Чалтикян, В. Шор, інженери Л. Коган, Е. Суслов, О. Соловйова) [2, с. 64]. Композиція споруди будується на об'єднанні двох залів, які звернені один до одного своїми приєднаними частинами. Для розміщення залів використаний вертикальний композиційний прийом – вони підняті на другий поверх. У той період це було перше інноваційне рішення для радянської архітектури. Обидва зали багатофункціональні за режимом роботи і виконують ряд різноманітних функцій: демонстрація кінофільмів, проведення концертів і спектаклів, функція лекційного залу і т.ін. Малий зал постійно працює як кінолекційний зал університету культури; у великому залі влаштовують святкові масові заходи. Кіноконцертний зал «Зоряний» – прототип сучасної видовищної споруди з розширеними функціями.

Другий яскравий приклад – кінотеатр «Гавана» (м. Москва), який можна вважати як багатоцільовим кіноконцертним залом універсального використання, так і кооперованим кінотеатром. Кінотеатр входить у склад багатофункціонального комплексу (автори проекту – архітектор Д. Солопов, Ю.Абрамійцев). Тут також використовувався вертикальний прийом композиції – над прямокутним в плані подіумом піднятий своєрідний об'єм залу для глядачів [3, с.12]. Майже всі приміщення просторово і функціонально взаємопов'язані. Це зручно при організації урочистостей, святкових вечорів тощо, але ускладнює роздільну експлуатацію окремих приміщень. Зала вирішена єдиним амфітеатром, овальна форма створює оптимальні умови видимості з більшості глядацьких місць. У малому залі, в основному призначеному для кінохроніки, можуть демонструватися художні фільми, звичайні і широкоекранні. При використанні залу для організації концертів, проведення урочистих зустрічей і т.ін. необхідні умови створюються роботою систем трансформації. Касові зали трансформуються в гардероби, дитяча кімната і кабінет директора перетворюються в зал прийомів.

У кінці 80-х років стає характерним включення кінозалів і кіноконцертних залів до складу багатофункціональних комплексів великих готелів. Зазвичай призначення такого залу (якщо він розрахований на достатню місткість) не обмежується обслуговуванням лише тих, хто проживає в готелі, а дозволяє використовувати його і для організації видовищних і громадських заходів міста. Це стосується і багатоцільового залу при готелі «Росія» в Москві. У процесі експлуатації він придбав більш поширене значення і стає Центральним концертним залом Москви [3, с. 23]. Основне призначення розглянутого видовищного комплексу – проведення

концертів, музичних ревію, вистав, виступів самодіяльних колективів тощо. Кінодемонстрація не є основним видом експлуатації залу, проте в силу багатофункціональності залу передбачена можливість організації в ньому повноцінного кінопоказу.

Розвиток внутрішнього простору концертного комплексу відбувається за традиційною симетричною схемою, що надає архітектурно-планувальному вирішенню класичної чіткості і строгості, добре поєднується з характером архітектури інтер'єрів всіх глядацьких приміщень. Приміщення ці розташовані один за одним, наслідуючи класичний принцип анфіладності. Анфілада основних парадних глядацьких приміщень першого поверху закінчується глядацьким залом – центром композиції всього концертного комплексу. Архітектура залу вирішена на контрасті з попередніми приміщеннями – вестибулем, фойє. Якщо виразно-емоційні якості інтер'єрів послідовно посилюють своє естетичне звучання – від стриманої строгості і монументальності до наростаючої парадності, святковості й урочистості, то образно-виразне рішення залу характеризується своєю скромністю і нейтральністю. Головне емоційне навантаження – на сцені.

Універсальність використання залу можливе, з одного боку завдяки продуманим об'ємно-планувальним рішенням, наявністю великої кількості допоміжних та підсобних приміщень, найсучаснішим світлотехнічним оснащенням, акустичним і інженерно-технологічним обладнанням, а з іншого – трансформацією залу. Система трансформації унікальна і дає виключні можливості для роботи залу в різних режимах та для здійснення різноманітних задумів режисера. Компактний об'єм залу в плані близький до квадрату.

Подібний кіноконцертний зал був включений і до складу готелю «Ленінград» (архітектори С. Сперанський, В. Струzman, Н. Каменський, В. Волонсевіч). Кіноконцертний зал призначений для проведення різноманітних громадських і видовищних заходів, міжнародних зустрічей і конференцій, симпозіумів і зборів, театральних вистав, концертів, кінодемонстрацій. Така можливість роботи залу в різних режимах забезпечується широким застосуванням систем трансформації. Аналогічні багатофункціональні комплекси на початку 80-х років починають будуватися і в Києві, Тбілісі, Харкові, Свердловську і Ташкенті.

Кінотеатр «Росія» в Єревані (архітектори Г. Погосян, А. Тарханян, С. Хачикян) являє собою багатофункціональний комплекс, культурно-видовищний центр. Об'ємно-архітектурне рішення споруди будується на використанні вертикального прийому композиції, коли обсяги обох великих залів підняті над платформою – першим поверхом, де розміщені зал хроніки, вхідна група приміщень, скооперовані з кінотеатром супутні установи. Обидва зали звернені один до одного приєкраними частинами. Між ними розташовано центральний композиційний вузол споруди – парадні сходи. В амфітеатрах залів суцільні масиви рядів (у більшому залі два поздовжні проходи) глядацьких місць. Вигнуті площини екранів органічно переходять в плавні окреслені контури бічних стін. Перед екранами влаштовані естради, але, на жаль, відсутні артистичні приміщення, що не дозволяє використовувати зал як повноцінний універсальний.

Серед багатоцільових видовищних комплексів на території СРСР аж до 90-х років чільне місце займають Палаці культури. Об'ємно-планувальне і функціональне рішення радянських видовищних споруд обов'язково зумовлює можливість роздільного самостійного функціонування різних груп приміщень, достатню свободу для необхідного з'єднання або поділу груп приміщень, можливість надання цим приміщенням роботи в різних режимах.

Палаці культури – складні багатофункціональні організми, що поєднують різні за призначенням групи приміщень: видовищні, клубні, гурткові і т.ін. Нерідко вони входять в ще більш великі і за розмірами, і за масштабами, і за призначенням комплекси. Буває, що до складу Палацу культури входить кінотеатр, який виділено окремо і який має більш широкі функції порівняно з кінозалами.

Наприклад, спортивно-оздоровчий культурний комплекс автозаводу ім. Ленінського Комсомолу включав, крім Палацу культури «Москвич», Палац спорту, стадіон, спортивні майданчики, паркову зону (архітектори Ю. Ранінський, І. Каменський, Д. Король, Н. Тарасенко, І. Юрова). Об'ємно-планувальне рішення Палацу дає чітку диференціацію і угруповання приміщень за їх призначенням і, в той же час, об'єднує їх в єдиний архітектурний організм. Дві

основні зони приміщень – видовищна і клубна – розміщені праворуч і ліворуч від головного входу. Великий глядацький зал – ядро видовищної зони.

Палац культури нафтопереробного заводу (архітектори Андрашніков Е., Насонова М., Заденварк Г., Борецький А., Кайданов Н.) – багатофункціональний комплекс, до складу якого входять магазини, ресторан, пошта, аптека, ошадкаса та готель. Серед приміщень другого поверху є комплекс кінопроекційної, що дозволяє здійснити повноцінне проведення кіносеансів. Зал в плані прямокутний, дещо звужується до сцени. Ряди глядацьких місць розміщені амфітеатром. Вдале використання в інтер'єрі залу природного каменю і натурального дерева, цікаве колірне рішення в поєднанні з умілим вирішенням питань освітлення створює святкову, піднесену атмосферу в залі, додає його інтер'єру своєрідний, індивідуальний характер.

Багатофункціональність експлуатації Палацу культури заводу ім. В. І. Леніна в Ленінграді (архітектори Е. А. Левінсон, Б. А. Григор'єв, Ю. І. Земцов, І. В. Райлян) багато в чому зумовлена універсальністю його великого залу. Пластичне вирішення інтер'єру залу збагачується наявністю балкона і лож, що органічно його доповнюють. У залі забезпечена вдала акустика для різних режимів роботи і хороша видимість з усіх місць партеру і балкона. Внутрішнє оздоблення залу стримане, просте і разом з тим виразне. В інтер'єрі тактовно використовується дерево, з яким вдало поєднується колір завіси і оббивки крісел.

Палац культури авіаційного заводу в м. Київ (архітектори В. Єжов, В. Бавіловський, В. Стариков) включає, крім театрального залу, вестибуль, фойє з кулуарами, танцзал, приміщення клубної зони і ряд допоміжних і обслуговуючих приміщень, звернений торцем до площини головного фасаду. Малий кінолекційний зал, навпаки, розміщено фронтально. Контраст в пластично-об'ємному рішенні двох корпусів підкреслюють різні трактовки площин їх фасадів: глухі стіни створюють ніби нейтральний фон для прозорої чіткої решітки поздовжніх ребер фасадів головного корпусу. Кінолекційний зал, хоча і виділений в самостійний обсяг, але може працювати і як театральный. На рівні другого поверху – величезний вільний простір фойє – танцзал, у який вписаний шестигранний театральный зал, він об'єднує зали обох корпусів при проведенні великих масових заходів. Вестибулі обох залів можуть працювати самостійно і об'єднуватися пересувними перегородками. Автори проекту приділили велику увагу розробці інтер'єрів всіх основних приміщень Палацу. Образна художня виразність інтер'єрів досягається завдяки колористичному і світловому рішенням, застосуванням різноманітних оздоблювальних матеріалів, вмілим використанням художніх декоративних елементів з металу. Слід зазначити широке використання ефекту оригінально задуманого штучного освітлення. Вся поверхня бічних стін залу заповнена пучками м'якого світла, що ллється з розташованих у шаховому порядку настінних світильників. Декоративно освітлені поверхні відображаються в анованій в золотистий колір підвісній алюмінієвій стелі залу.

Слід також зазначити, що існують класифікаційні ознаки, що впливають на архітектурно-планувальну композицію і художньо-естетичний вигляд внутрішнього простору залу багатоцільового призначення. Вони були визначені доктором архітектури Л. Н. Стариковим [4, с. 26]. Це використання, характер проведених заходів, сфера обслуговування. Об'ємно-планувальне вирішення таких приміщень видовищних споруд нерозривно пов'язане з функціональним, конструктивним і естетичним задумами і в єдності з обладнанням і меблями створює цілісну архітектурно-просторову композицію.

Художнє вирішення огорожувальних поверхонь, масштабність та пропорційність їхніх елементів, використання кольору і світла в умовах можливих трансформацій залу повинні бути підпорядковані основному завданню – створення єдиного ансамблю його інтер'єру. Функціональні й естетичні якості меблів, устаткування і обробних матеріалів повинні забезпечувати максимальні експлуатаційні зручності та комфортні умови для глядачів.

Освітлювальні установки й акустичні пристрої доцільно проектувати мобільними, що відповідають характеру багатофункціонального використання залу і видам його трансформації, а також естетичним якостям об'ємно-просторової композиції інтер'єру. Трансформація залу багатоцільового призначення і його елементів є важливим засобом досягнення універсальності залу і підвищує його експлуатаційні показники.

Поняття «багатофункціональний комплекс» і «суспільно-культурний центр» зараз багато в чому ідентичні. Так, великий кооперувальний кінотеатр, будучи за своїми експлуатаційними можливостями багатофункціональним комплексом, нерідко переростає в культурний центр, де є всі можливості для організації культурного дозвілля населення. Палац культури – це знову-таки багатофункціональний комплекс за складом приміщень та установ, об'єднаних у ньому, і громадський центр за своєю містоформуючою значущістю, за різнобічністю і великою кількістю зв'язків у системі культурного і громадського життя міста. Тому й належність якогось кінотеатру або кінозалу до багатофункціонального комплексу або суспільно-культурного центру можна трактувати з певним ступенем свободи. Включення кінотеатру до складу більших містоформуючих утворень сприяє поліпшенню його архітектурно-виразних якостей. Будівля багатофункціонального комплексу, велика за своїми масштабами, звичайно розчленована на ряд об'ємів, вирішена з використанням виразних засобів монументально-декоративних мистецтв, володіє рядом можливостей для художньо-пластичного збагачення свого образу, для створення архітектурної композиції. Слід відзначити різноманіття варіантів включення кінотеатрів або кінозалів в більш великі і складні архітектурні комплекси вже до початку 80-х років, що говорить про життєвість розглянутої тенденції розвитку архітектури багатофункціональних комплексів, про її перспективність. Це і дало поштовх до створення сучасних розважальних видовищних багатофункціональних споруд.

Підсумовуючи аналіз внутрішнього середовища багатофункціональних видовищних комплексів та суспільно-культурних центрів, слід відзначити, що радянський проектний доробок початку 70-х – кінця 80-х рр. ХХ ст. є фундаментом сучасного дизайну інтер'єрів розважальних мультиплексів на пострадянському просторі. Дотепер немає достатньо ґрунтовних досліджень та проектних доробок стосовно цієї галузі у створенні сучасного видовищного інтер'єру. Подальше дослідження теми та її висновки можуть бути використані при проектуванні сучасних архітектурних та дизайн-об'єктів. Використання основних результатів дослідження дозволить оптимізувати методику дизайн-проекування сучасних видовищних просторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быков В. Е. Архитектура рабочих клубов и дворцов культуры / [В. Е. Быков, И. П. Домшлак, Я. А. Корнфельд и др.]. – М. : Гос. изд. лит. по строительству и архитектуре, 1953. – 311 с.
2. Безродный П. П. Интерьеры клубов и Домов культуры / [ред. : Л. И. Шитова, Я. М. Яковенко, О. Г. Шульженко. – Киев: «Будівельник», 1975. – 94 с.
3. Кинотеатры и кинозалы в структуре многоцелевых комплексов общественно-культурных центров: обзор / Государственный комитет по гражданскому строительству и архитектуре при ГОССТРОЕ СССР, Центр научно-технической информации по гражданскому строительству и архитектуре ; сост. И. С. Дуранина. – М. : [б. и.], 1976. – 44 с.
4. Стариков Л. Н. Интерьеры залов многоцелевого назначения: автореф. дис. ... кандидата архитектуры : спец. 18.00.02. «Архитектура жилых и общественных зданий» / Стариков Лев Николаевич. – М., 1973. – 30 с.